

Paweł Plusa

Polskie à propos francuskojęzycznej oceny tłumaczenia literackiego w ujęciu komparatystycznym

Konieczność przetłumaczenia dość obszernego referatu w języku francuskim przygotowanego przez osobę zaproszoną na konferencję przekładoznawczą, która odbyła się w maju ubiegłego roku (1988) w Częstochowie, okazała się doskonałą okazją dla pewnego rodzaju treningu tradukologicznego oraz wyjątkową możliwością samooceny umiejętności tłumaczeniowych.

Referat wyżej wymienionej osoby jest próbą oceny tłumaczenia z języka francuskiego na język angielski powieści pisarza francuskiego Alain Robbe-Grilleta, zatytułowanej *Piękna niewolnica*, ilustrowanej reprodukcjami obrazów René Magritte'a, malarza surrealisty. Tłumaczenia dokonał Ben Stolfus, literaturoznawca, komparatysta, działający w amerykańskim środowisku uniwersyteckim.

Autorka oceny tłumaczenia będąca osobą wielojęzyczną i wielokulturową, znająca bardzo dobrze pisarza-tłumacza, posługuje się cytatami z wielką łatwością, nadając swoim konstatacjom tonację stylistyczno-liryczną.

Niezwykła błyskotliwość i elastyczność myśli oraz dygresji, rozległa erudycja literaturoznawcza pozwoliły autorce sformułować bardzo interesującą i rzetelną ewaluację procesu tłumaczenia oraz osobowości tłumacza.

Ograniczony czas, zaplanowany na wystąpienie autorki, spowodował zrezygnowanie z tłumaczenia na język polski techniką „à vue” i skłonił organizatora konferencji do przedstawienia zwięzłego streszczenia-omówienia najistotniejszych fragmentów referatu.

Specyfika tłumaczenia i niezbędne sięgnięcie do szerokiego zbioru stylistycznych środków wyrazu języka ojczystego, polskiego, spowodowały zastosowanie zróżnicowanych technik tłumaczeniowych; a mianowicie: posłużono się elementami tłumaczenia opisowego, elementami tłumaczenia przybliżonego, tłumaczenia semantycznego, transformacją tłumaczeniowo-stylistyczną.

Sięgnięcie do fragmentów tekstu referatu dotyczących przebiegu procesu translatorycznego, z zastrzeżeniem, że poniższa prezentacja nie zostanie poparta analizą stylistyczno-językoznawczą, będzie raczej nieustannym poszukiwaniem ekwiwalencji semantycznej i stylistycznej tekstu francuskojęzycznego.

Autorka referatu podąża niestrudzenie za tłumaczem-pisarzem, obserwuje jego wysiłek i dokonuje ciągłej oceny jakości stylistycznej i językowej tekstu powieści oraz interdyscyplinarnej analizy literackiej stanowiącej drugą część dzieła Bena Stoltzfusa.

Mając na uwadze powyższe intencje autorki referatu francuskojęzycznego, dokonaliśmy wyboru następujących fragmentów:

1. On pourrait dire que la littérature comparée est la tentation latente du fusionnement de l'autre littérature, de l'autre écriture...

Można by powiedzieć, że literatura porównawcza jest ukrytą próbą połączenia z inną literaturą, innym pisaniem...

2. Il nous faut passer sur une autre rive... Aller de l'acceptation à l'invention, puisque toute traduction, en littérature, est une invention...

Trzeba nam przejść na drugi brzeg. Podążać od akceptacji do pomysłu (inwencji), ponieważ każde tłumaczenie w literaturze jest tworzeniem...

3. Traduire... faire passer...

Tłumaczyć..., przenosić..., przekładać.

4. ...on contacte le passeur... Il va nous emmener en un voyage aventureux, une Traversée difficile (1964), dirait René Magritte, voyage risqué pour l'énergie, le temps et l'enthousiasme, car il s'agit de faire passer une oeuvre d'une rive à l'autre du savoir, d'une langue à l'autre, d'une culture à l'autre.

... nawiązuje się kontakt z tym, który przeprowadza (przekłada)... Zabierze nas w podróż z przygodami, trudną przejażdżkę, powiedziałby René Magritte, podróż ryzykowną dla energii, czasu i entuzjazmu, ponieważ chodzi o przeniesienie dzieła z jednego brzegu na drugi brzeg wiedzy, z jednego języka na drugi, z jednej kultury do drugiej.

5. Dans le cas de la traduction qui nous intéresse, La Belle Captive, il s'agit plutôt de „partage d'esthétique”, de „partage de savoir” et/ou de prétexte c'est-à-dire non seulement d'une „excuse” mais aussi d'une préparation à aller plus loin tant dans la connaissance de l'auteur traduit que dans sa réflexion personnelle de chercheur. En somme, le voyage d'une langue à l'autre est motivé, ici, par la personnalité du traducteur, dans ce qu'elle renferme de curiosité artistique et scientifique, dans ce qu'elle nourrit d'affinités avec l'oeuvre que nous voulons traduire.

W przypadku tłumaczenia, które nas interesuje, „Piękna niewolnica”, chodzi raczej o dzielenie się estetyką, dzielenie się wiedzą i / lub / o pretekst, tzn. nie tylko o wybaczenie, lecz także o przygotowanie do pójścia dalej zarówno w poznaniu tłumaczonego autora, jak i w jego osobistej refleksji badacza. Sumując, podróż od jednego języka do drugiego jest umotywowana tutaj osobowością tłumacza poprzez to, że dostarcza podobieństw z dziełem, które chcemy tłumaczyć.

6. Le comparatiste est un transgresseur permanent des limites de sa langue et de sa culture:

Komparatysta jest tym ciągle naruszającym granice własnego języka i kultury.

7. C'est cette alliance, d'admiration, de complicité intellectuelle, de recherche académique personnelle et d'amitié qui a sans doute poussé Ben Stoltzfus à traduire La Belle Captive

Właśnie ten związek, podziwu, porozumienia intelektualnego, osobistego badania akademickiego i przyjaźni, który bez wątpienia skłonił Bena Stoltzfusa do przetłumaczenia «Pięknej niewolnicy».

8. Auteur d'ouvrages nerveux, toujours en mouvement et dont la conclusion est laissée au lecteur, son style est direct, bref, tout en notations d'observations. Le passage renferme encore son énigme attirante...
To autor nerwowy, zawsze w akcji, działaniu, który konkluzję pozostawia czytelnikowi. Jego styl jest zwięzły, bezpośredni, wypełniony zapamiętanymi obserwacjami. Tłumaczenie wzmacnia jeszcze jego pociągającą nas tajemnicę...
9. Mais quoi de plus mystérieux qu'un passage? L'inventeur qui le vit souffre d'une espèce de claustrophobie et ne peut être qu'ailleurs, ainsi que le dit Michel Serres dans son livre *Passage du Nord-Ouest* (Paris: Minuit, 1980):
Czy może być coś bardziej tajemnego od tłumaczenia? Pomysłodawca (tłumacz), który przeżywa je, cierpi na pewien rodzaj klaustrofobii i może być tylko gdzie indziej, jak to mówi Michel Serres w swojej książce „Passage Północnego-Zachodu”.
10. Comparatiste anglais-français, Ben Stoltzfus s'essaye donc naturellement à la traduction français/anglais, et plus particulièrement aux oeuvres de son ami Alain Robbe-Grillet pour non seulement enrichir sa réflexion de chercheur, mais aussi mieux connaître et faire connaître cet ouvrage qui résonne de tant d'échos de son voyage personnel dans l'écriture, de tant d'échos du voyage de Robbe-Grillet et de celui de Magritte.
To całkiem naturalne, że komparatysta angielsko-francuski, jakim jest Ben Stoltzfus, próbuje swoich sił w tłumaczeniu dzieł jego przyjaciela Alain Robbe-Grillet, żeby nie tylko wzbogacić jego refleksję badawczą, lecz także, aby lepiej poznać i dać możliwość poznania tego dzieła.
11. Somme toute, un style facile à traduire en anglais puisque l'anglais s'accommode mieux des phrases courtes que des phrases longues, du concret que de l'abstrait. Il y a, dans cette écriture, une atmosphère de „droit au but”, d'efficacité qui se moule heureusement avec l'idée américaine de pragmatisme et de faits observables. D'autre part, l'incertitude du mouvement et des limites du temps convient aussi au sentiment anglo-saxon que tout peut encore être possible, qu'il y a toujours de la place dans chaque vie pour un autre projet: faire n'est jamais fini et simplement être est une faiblesse.
W sumie to styl łatwy do tłumaczenia na angielski, ponieważ angielski lepiej (pasuje) przystosowuje się do zdań krótkich niż do długich, do wyrazów o znaczeniu konkretnym niż abstrakcyjnym. Jest w tym pisaniu atmosfera „prosto do celu”, skuteczności, która szczęśliwie wzoruje się na amerykańskiej idei pragmatyzmu i na faktach do zaobserwowania. Z drugiej strony, niepewność ruchu i granic czasowych odpowiada także sentymentowi anglo-saksońskiemu z przekonaniem, że wszystko może jeszcze być możliwe, że jest zawsze miejsce w każdym życiu dla innego projektu: „robić” nie jest nigdy zakończone, a po prostu „być” jest słabością.
12. ...le traducteur tend, consciemment et inconsciemment, mais constamment, vers la „ressemblance”, du moins en littérature, tout en étant lui-même trahi par ce pré-texte qu'est la langue, sa langue...
...tłumacz podąża, świadomie i nieświadomie, lecz ciągle, w stronę „podobieństwa”, w każdym razie w literaturze, będąc samym zdradzonym przez ten wstępny tekst, jakim jest język, jego język...
13. Est-ce l'oeil de la belle captive qui suit le traducteur depuis la page de couverture? Le perpétuel glissement des légèretés indéfinies qu'il charrie sont-ils annonciateurs

de perpétuelles irrésolutions? De perpétuelles traductions? Ou la belle, captive de l'illusion surréaliste de l'écrivain comme du peintre, vous renvoie-t-elle, traducteur, vos rêves de Lancelot? Le texte que le traducteur a capturé dans ses pages assemblées reconstruit, poursuit le voyage sans arrivée dans le labyrinthe vécu par Robbe-Grillet, et le revit plus loin encore.

Czy to wzrok pięknej niewolnicy podąża za tłumaczem, począwszy od strony tytułowej (okładki)? Czy to odwieczne przenoszenie zręczności, które on unosi, jest zapowiedzią ciągłych niezdecydowań? Ciągłe tłumaczenia? Lub piękna, niewolnica iluzji nadrealistycznej pisarza i malarza, zwraca tobie, tłumaczowi, twoje marzenia Lancelota? Tekst, który tłumacz uwięził na swoich zebranych stronicach, odtwarza i kontynuuje podróż bez końca w labiryncie przeżyć Robbe-Grilleta i przeżywa go jeszcze dalej.

14. En effet, l'ouvrage de Ben Stoltzfus comprend plusieurs parties: le roman traduit d'abord, une analyse littéraire interdisciplinaire ensuite, deux annexes après et une bibliographie concernant surtout la deuxième partie. La traduction semble donc être ici un prétexte, un texte précédant et motivant le texte didactique de Stoltzfus et qui conclut, par son objectif plutôt que par son contenu, le texte traduit.

Istotnie, dzieło Bena Stoltzfusa składa się z kilku części: najpierw z przetłumaczonej powieści, następnie z interdyscyplinarnej analizy literackiej, dalej z dwóch aneksów i z bibliografii dotyczącej zwłaszcza części drugiej. Zatem tłumaczenie zdaje się być tutaj pretekstem, tekstem poprzedzającym i motywującym tekst dydaktyczny Stoltzfusa i który zamyka, przez jego cel raczej niż poprzez jego treść, tekst tłumaczony.

Bibliografia

- Prof. dr Hélène Suzanne, La traduction, La Belle Captive: une enquête inconclue en littérature comparée... Etude de la traduction par Ben Stoltzfus du roman d'Alain Robbe-Grillet et de René Magritte: La Belle Captive. Referat wygłoszony na konferencji traduktologicznej w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, maj 1998 r.